

OECD Insights

Human Capital: How what you know shapes your life

Summary in Swedish

Humankapital: hur människors kunskaper formar deras liv

Sammanfattning på svenska

Arbetslivet har förändrats enormt under de två-tre senaste årtiondena. Tillverkningsarbete sysselsätter en allt mindre procentandel av arbetskraften i de flesta utvecklade ekonomier, samtidigt som lönerna i tillverkningssektorn allmänt sett inte har hållit jämna steg med andra sektorer. I allt högre grad är det "kunskapsarbetare" – en kategori som omfattar alla från personal i *call centres* till arkitekter, lärare och finanssektorns tjänstemän – som är nyckeln till ekonomisk framgång i industriländerna.

Individens och länders förmåga att dra nytta av denna framväxande kunskaps ekonomi beror till stor del på deras humankapital – deras utbildning, färdigheter, talanger och kompetenser. Därför är regeringarna alltmer angelägna om att höja humankapitalets nivåer. Ett av de viktigaste sätten på vilket de kan göra detta är genom undervisning och utbildning, vilka i dag ses som allt viktigare faktorer när det gäller att stimulera tillväxten.

Den formella skolutbildningen – som vanligen pågår från ungefär fyra-fem års ålder till de sena tonåren eller början av 20-årsåldern – är dock bara en av flera beståndsdelar som formar humankapitalet. På många sätt är det mer ändamålsenligt att inte tänka på humankapitalets bildande i termer av utbildning, utan snarare i *lärande*, en livslång process.

Ur samhällsekonomisk och sysselsättningspolitisk synvinkel håller den enskildes förmåga till livslångt lärande att få en allt större betydelse. Gamla typer av jobb flyttar till platser där arbetskraften är billigare, medan teknologier i snabb förändring skapar yrken, som knappt existerade för inte så länge sedan eller som radikalt ändrar det som arbetstagarna behöver kunna för att göra sina jobb. Därför behöver människorna numera utveckla sina kompetenser och färdigheter kontinuerligt under hela sitt arbetsliv.

Detta sammandrag granskar begreppet "humankapital", dess ökande betydelse för den ekonomiska tillväxten och de sätt på vilka stat och samhälle kan arbeta för att utveckla det i tidig barndom, under den formella skolutbildningens år och i vuxen ålder.

Vad är humankapital?

Begreppet "humankapital" kan spåras åtminstone så långt tillbaka i tiden som till den skotske 1700-talsekonomen Adam Smiths arbeten, men det var först i slutet av 1950-talet och under 1960-talet som det verkligen började framväxa som ett viktigt ekonomiskt begrepp. Vid den tiden började ekonomer som Theodore Schultz använda metaforen "kapital" – en nationalekonomisk term med mycket lång hävd – för att förklara utbildningens och fackkunskapens roll för att alstra välstånd och ekonomisk tillväxt.

De hävdade att människor investerar i sin skol- och yrkesutbildning för att bygga upp ett förråd av kompetenser och färdigheter (ett kapital), som kan ge långsiktig avkastning. Denna investering kan även gynna de nationella ekonomierna ge den ekonomiska tillväxten extra kraft.

Med "humankapital" avser man alltså vanligen en blandning av de enskilda individernas egna medfödda talanger och färdigheter samt de kompetenser och färdigheter som de förvärvar genom skol- och yrkesutbildning (ibland inräknas även hälsan). Det kan vara värt att notera att näringslivet, som ivrigt har omfattat begreppet humankapital, tenderar att definiera begreppet på ett snävare sätt och ser det huvudsakligen som de kompetenser och talanger hos personalen som är direkt relevanta för ett företags eller en speciell branschs framgång.

Lönar det sig?

Humankapitalet är kopplat till en lång rad fördelar, både ekonomiska och icke-ekonomiska. Några av de största fördelarna är kanske inte ekonomiska, bl.a. bättre hälsa, längre liv och en större sannolikhet för engagemang i samhällslivet.

Ekonomiskt kan avkastningen från humankapitalet uppfattas i termer av individens välstånd och nationens ekonomi. På individuell nivå tenderar inkomsterna att stiga riktigt brant när vederbörandes utbildningsnivå stiger. I några OECD-länder, t.ex. Danmark och Nya Zeeland, är inkomsterna för personer med postgymnasial utbildning omkring en fjärdedel högre än för människor som bara har gymnasiekompetens. I andra länder är denna skillnad ännu mer iögonfallande och ökar till icke mindre än 120 procent. Ekonomierna kan å sin sida en tre- till sexprocentig produktionsökning över tid för varje extra år som de enskilda människorna ägnar åt sin utbildning.

Varför blir det viktigare?

På senare år har ett antal faktorer aktualiserats samtidigt, så att uppmärksamheten kommit att fokuseras på humankapitalets ekonomiska betydelse. En av de viktigaste är den s.k. kunskapsekonomins uppgång, som är mindre baserad på tillverkning av varor, utan mer på produktion och behandling av data och information. Denna trend illustreras tydligt av framväxten av företag som Google och den gradvisa förändringen av vilka sorters arbeten som människor utför. År 1995 återfanns litet över 28 procent av löntagarna i OECD-länderna i tillverkningsindustrin och mer än 63 procent i tjänstesektorn; tio år senare var industrisiffran knappt 25 procent mot drygt 69 procent i tjänstesektorn.

Även globaliseringen ändrar det sätt på vilket människor arbetar och de arbeten de gör. I dag arbetar företagen med långa kedjor av producenter och legotillverkare, som finns utspridda över hela världen och som är beroende av en avancerad kommunikationsteknik för samordning. Tillgången till billigare arbetskraft i utvecklingsländerna gör på samma sätt att vissa tillverkningsarbeten – och t.o.m. en del jobb längre upp i kedjan – flyttas från industriländerna, t.ex. mjukvaruprogrammering.

Slutligen har vi ytterligare en faktor: befolkningens åldrande i vissa samhällen. På grund av demografiska förändringar stiger medelåldern i många industriländer, vilket leder till att det i framtiden kommer att finnas fler pensionärer som är beroende av färre förvärvsarbetande. Därför försöker många länder hitta incitament för att få fler personer att förvärvsarbeta längre tid. För att lyckas med detta kommer de berörda förmodligen att behöva uppdatera sina kompetenser och kunskaper.

Varför är den tidiga barndomen viktig?

Frågan om de yngsta barnens vård och skolning ägnas allt större intresse. Delvis beror detta på det rent praktiska problemet hur barnomsorgen ska klaras när fler kvinnor förvärvsarbetar. De procentuella andelarna varierar, men några länder har upplevt mycket spektakulära ökningar på senare år: I Spanien förvärvsarbetade 1994 knappt en tredjedel av kvinnorna; tio år senare hade andelen stigit till inemot hälften.

I viss mån beror dessa ökningar på kvinnornas egen önskan att finnas kvar på arbetsmarknaden sedan de blivit mödrar. Men några länder – särskilt i den engelskspråkiga världen – uppmuntrar aktivt föräldrarna att fortsätta att förvärvsarbeta. Delvis beror detta på att barn i familjer, där ingendera föräldern eller bara den ena förvärvsarbetar, löper större risk att få ett liv i fattigdom. Denna brist på materiella resurser kan allvarligt hämma ett barns utbildningsrelaterade och sociala utveckling, vilket vållar problem som sträcker sig in i vuxenåldern.

Med en allt större andel förvärvsarbetande kvinnor ökar alltså efterfrågan på barnomsorg. I många OECD-länder tillhandahålls den av den privata sektorn, under begränsad statlig tillsyn. Sådan omsorgs kvalitet och bidrag till utvecklingen i tidig barndom ger viss anledning till bekymmer, särskilt när den jämförs med de högt utvecklade barnomsorgs- och förskoleundervisningssystem som existerar i exempelvis de nordiska länderna.

I nordisk barnomsorg anlägger man i allmänhet en helhetssyn på barnen och integrerar mycket tätt omsorg med undervisning och arbete, för att barnen säkert ska få en mjuk övergång till lågstadiet. I en del andra barnomsorgssystem tenderar man att fokusera antingen på vården eller, i några fall, på undervisningen. I det senare fallet ser förskolorna kanske det som sin uppgift att förbereda barnen för skolan snarare än för livet – som i den nordiska modellen. Sådana system kanske inte heller är bäst avpassade till de lekfulla sätt på vilket mycket små barn lär sig.

Barnomsorg och skolutbildning av hög kvalitet gynnar alla barn, men är kanske särskilt viktiga för barn från fattiga miljöer och med invandrarbakgrund. Omfattningen av de möjliga vinsterna har faktiskt fått flera utbildningsekonomer att hävda att regeringarna inte investerar tillräckligt mycket på detta område.

Hur reagerar utbildningssystemen?

Den formella skolutbildningens år är avgörande för humankapitalets uppbyggnad och för säkerställandet av att unga människor utvecklar de kompetenser och kunskaper som kommer att sätta dem i stånd att försörja sig senare i livet. I många OECD-länder uppnår tyvärr en av fem ungdomar inte fullständig gymnasiekompetens, vilket allvarligt begränsar deras utsikter på arbetsmarknaden och inkomstmöjligheter. I och med att tillgången till någorlunda säkra och välbetalda anställningstillfällen i tillverkningsindustrin minskar i de flesta utvecklade länder, blir situationen för dessa ungdomar utan tvivel svårare. Ungdomar, som lämnar skolan tidigt, pastas ofta ha "misslyckats" i utbildningssystemet, men det skulle med större rätt kunna sägas att det är utbildningssystemet som har misslyckats med dem.

Vad kan göras för att skolutbildningen ska bli effektivare? Uppmärksamheten ägnas allt mer åt undervisningens kvalitet som utbildningsfaktor, särskilt med tanke på de starka resultaten – i internationella jämförelser – för länder som exempelvis Finland, som ger lärarna en kvalificerad utbildning och avsevärd autonomi i klassrummet. Autonomin är också en fråga för skolorna. OECD:s Pisa-tester ger vissa belegg för att skolor med större frihet att fördela resurser tillsätta lärartjänster presterar starkare resultat.

Inom utbildningssystemen i stort skulle mer också kunna göras i många länder för att ge ungdomar större möjligheter att följa yrkesinriktade kurser, både på gymnasie- och postgymnasial nivå. Yrkesutbildning – som ger de studerande branschspecifika kompetenser – får färre resurser tilldelade i många länder i deras tävlan efter att höja universitetens standard och bedriva avancerad forskning på högskolenivå.

Universitetsutbildning av hög kvalitet kan naturligtvis i oerhört hög grad gynna nationella ekonomier genom påskyndandet och användningen av innovativa teknologier och kan också förväntas resultera i ett betydande bidrag till det nationella humankapitalet. Andreas Schleicher vid OECD anser att detta är ett område där många europeiska länder halkar efter. Större ekonomier – som Frankrike och Tyskland – håller på att hinnas upp av andra länder, t.ex. de nordiska länderna och Sydkorea, när det gäller antalet ungdomar som avlägger akademisk examen – vilket tyder på att de ej längre "hör till de världsledande i fråga om utveckling av kunskaper och kompetenser".

De europeiska regeringarnas reaktion kommer troligen att bl.a. innebära utredningar om hur man bäst ska fördela utbildningsanslagen – ett ständigt debattämne runtom i världen. I genomsnitt anslår OECD-ländernas regeringar omkring fem procent av BNP på utbildningsväsendet, varvid dubbelt så mycket går till högskolestuderande som till grundskolenivån. Då emellertid universitets- och högskolestuderande kan förväntas tjäna avsevärt mer pengar än andra människor så snart som de avlägger examen, har det i många länder föreslagits att de ska betala en viss del av kostnaden för sin utbildning.

Sådana tankegångar är motiverade av strävanden efter social rättvisa: I de allra flesta länder är unga människor från fattigare miljöer kraftigt underrepresenterade i den postgymnasiala utbildningen. Det är definitivt orättvist att be sämre situerade föräldrar att betala skatt för att finansiera universitet, som deras barn aldrig kommer att sätta sin fot i. Medaljens baksida är att införandet av avgifter för postgymnasial utbildning kan resa ännu flera hinder för studerande från fattigare socialgrupper, om erforderliga satsningar ej görs på exempelvis understöd, stipendier eller generösa studielån.

Vilken roll spelar fortbildningen?

Den åldrande befolkningsstrukturen i de flesta industriländer är en omständighet som pressar människor att senarelägga sin pensionering. Därför finns det ett ökande behov för dem att ajourhålla sin kompetens och utbildning för att kunna hålla jämna steg med den snabba förändringstakten på arbetsplatsen. Detta är dock något som bara berör dem som närmar sig slutet av sin yrkeskarriär. Människor inom *alla* åldersgrupper i den aktiva befolkningen behöver höja sina kompetensnivåer kontinuerligt, vilket i sin tur kan förbättra deras framtida inkomster och göra det lättare för dem att hitta ny anställning om de förlorar sitt jobb.

Vuxenutbildningen är dessvärre ojämnt fördelad inom den förvärvsarbetande befolkningen. Yngre löntagare med högre förefintliga kvalifikationer har större utsikter att få fortbildning betald av sina arbetsgivare. I själva verket är det så att de som mest behöver fortbildning – dvs. äldre och sämre utbildade arbetstagare – har de minsta utsikterna att få den. Det finns också könsskillnader: I de flesta OECD-länder genomgår män mer fortbildning än kvinnor. Och det finns skillnader mellan länderna: I Danmark får löntagarna nästan 1 000 timmar icke-formell arbetsrelaterad fortbildning under loppet av deras yrkesbana; i Italien får de mindre än 100 timmar.

Regeringarna i många länder har ställt upp för att försöka hjälpa arbetstagare som inte får fortbildning. Vissa länder tar ut en fortbildningsavgift på arbetsgivarna, som i slutändan kan användas på flera olika sätt, däribland inrättandet av centrala fortbildningsfonder. Det finns också intresse för samfinansiering, vilket innebär att statliga organ, arbetsgivare och arbetstagare bidrar till fortbildningens finansiering; syftet är att tillse att alla får del av utbildningsprogrammets fördelar. Så t.ex. håller Canada på att utprova ett särskilt system med sparkonton för att finansiera vuxenundervisning, genom vilket lågavlönade arbetstagare kan få upp till tre US-dollar för varje dollar de själva tjänar.

Även med den rätta finansieringsmixen är och förblir motivationen en kärnfråga för vuxna. I många fall kan trycket från arbetet och skyldigheten att ta hand om familjen göra att den vuxne arbetstagaren inte känner sig ha tid för vidareutbildning. Denna barriär kan lyftas upp – åtminstone delvis – genom att man låter vuxna kvalificera sig över längre tidsperioder och i en takt som passar dem. I Sydkorea har kreditbankssystemet tillämpats sedan 1998; under dess fem första år gav det 25 000 personer möjlighet att bygga upp de krediter som de behövde för en formell kvalificering.

Vilka utmaningar väntar oss?

Under 1900-talet expanderade massutbildningen dramatiskt och gav skolning åt allt fler människor. I de utvecklade länderna håller i dag den obligatoriska skolutbildningen på att uppnå sina naturliga gränser i form av den tid som unga människor är beredda att tillbringa i skolan. I framtiden kommer tillgången till humankapital att i lägre grad bero på utökad utbildning och i högre grad på förbättrad undervisningskvalitet. Samhällspolitiskt innebär det att man hjälper så många som möjligt att utveckla alla sina talanger och färdigheter under hela livsspannet.

© OECD 2007

Denna sammanfattning är inte en officiell OECD-översättning.

Reproduktion av denna sammanfattning är tillåten, om OECD:s upphovsrätt och publikationens titel på originalspråket nämns.

Flerspråkliga sammanfattningar är översatta utdrag ur OECD-publikationer, som ursprungligen publicerats på engelska och franska.

De kan beställas gratis från OECD:s nätbokhandel

www.oecd.org/bookshop/

Närmare upplysningar lämnas av *OECD Rights and Translation unit, Public Affairs and Communications Directorate.*

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 13 91

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
F-75116 Paris
Frankrike

Besök vår nätplats www.oecd.org/rights/

